



Ehdotus Suomen talousosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi

Suomen Pankin yleistajuiset selvitykset A:124



Tiivistelmä

Suomen Pankin, oikeusministeriön ja muiden keskeisten viranomaisten yhteisellä sopimuksella Suomen Pankki käynnisti helmikuussa 2020 talousosaamisen edistämiseen liittyvän toiminnan koordinoinnin ja laati sen pohjalta ehdotuksen kansallisesta strategiasta.

Suomen talousosaamisen kansallinen strategia perustuu olennaisille tosiasioille ja analyyseille. Strategiassa on otettu huomioon suomalaisten talousosaamisen lähtötaso, markkinoilla vallitsevat olosuhteet ja yhteiskunnallinen tilanne. Strategiaa luotiin kiinteässä yhteistyössä alan keskeisten tutkijoiden ja toimijoiden kanssa. Tämä edesauttaa strategian hyväksymistä, siihen sitoutumista ja sen mukaisesti toimimista. Talousosaamisen strategiassa on hyödynnetty OECD:n talouskasvatuksen kansainvälinen verkoston ohjeistuksia ja muiden maiden esimerkkejä.

Suomen talousosaamisen strategian missiona on saada ihmiset ymmärtämään talousosaamisen merkitys omassa elämässään ja toimimaan omassa taloudessaan eettisesti ja kestävällä tavalla. Strategian visiona on, että suomalaisten talousosaaminen on maailman parasta vuoteen 2030 mennessä.

Kansalaisten talousosaamisen paraneminen tuottaa hyvinvointia koko kansantalouteen, sen kaikille sektoreille. Yksityisten ihmisten kannalta tämä tarkoittaa sitä, että he osaavat tehdä hyviä taloudellisia päätöksiä, eivätkä joudu taloutensa kanssa ongelmiin.

Strategian keskeisenä ohjauskeinona on Suomeen perustettava toiminto, jonka avulla koordinoidaan kymmenien yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden työtä, joka on ollut sirpaleista ja osittain päällekkäistä. Koordinaation avulla talousosaamisen edistäminen tulee suunnitelmallisemmaksi ja tavoitteellisemmaksi, ja siinä seurataan taloudellisen toimintaympäristön muutoksia. Kun talousosaamistyötä tehdään jatkossa strategian mukaisesti, resurssien käyttö tehostuu, hyvät käytännöt leviävät useampien toimijoiden

hyödynnettäväksi, toimijoiden välinen yhteistyö paranee ja toiminnan vaikuttavuus lisääntyy.

Strategian toteuttamiseksi laaditaan käytännönläheinen kansallisen tason toimintasuunnitelma, jossa määritellään toteutettavat toimenpiteet ja niiden toteuttajat aikatauluineen ja tavoitteineen sekä sovitaan työnjaosta ja yhteistyöstä. Vaikka meillä talousosaamisen edistämistyön laadusta ja puolueettomuudesta on huolehdittu hyvin, on jatkossakin tärkeää varmistaa nämä.

Kansalaisten raha-asioiden valinta- ja päätöksentekotilanteisiin tulee perustaa helposti löydettäviä ja matalan kynnyksen ennakoivia neuvonta- ja tietopalveluita. Myös talousosaamisen edistämistyötä tekevät toimijat tarvitsevat kootusti ajantasaista tietoa toimijoista, toiminnoista, tiedoista ja materiaaleista.

Strategian toteutumista tulee seurata ja arvioida. Parhaiten tämä onnistuu arvioimalla toiminnan tuloksia ja vaikutuksia, sillä niiden todentaminen on mahdollista ja onnistuu myös lyhyellä tähtämellä. Tuloksia ja vaikutuksia on mitattava systemaattisesti niin yleisellä kuin yksittäisten kohderyhmien, hankkeiden ja toimenpiteiden tasolla. Talousosaamisen kansallisen strategian toteutuksen yhteyteen tarvitaan poikkitieteellinen tutkijayhteisö, joka huolehtii alan tutkimuksen kehittämisestä.

Talousosaamisen kansallisella strategialla on yksi omistaja, joka sitoutuu vastaamaan strategian toteuttamisesta ja mahdollistaa talousosaamisen edistämisen toimijaverkostossa. Talousosaamisen strategian johtaminen sopii Suomessa luontevimmin oikeusministeriön hoidettavaksi. Talousosaamisen strategian toteuttamisen seurannan, valvonnan ja koordinoinnin hallintomallin tulee olla kevyt, mutta tehokkaasti strategian toteuttamista palveleva. Strategiasta erillisenä kysymyksenä tulee ratkaista toiminnan rahoitus erityisesti kolmannelle sektorille sekä tutkimusverkoston perustaminen ja ylläpitäminen.



Esipuhe

Rahan käyttö ja maksaminen ovat arkipäiväisiä asioita. Toimivassa yhteiskunnassa ne on tehty ihmisille mahdollisimman helpoksi ja luotettavaksi. Suomalaiset ovatkin aktiivisimmasta päästä digitaalisessa maksamisessa, ja Suomi hyötyy näiden palveluiden korkeasta laadusta ja saavutettavuudesta.

Rahan käyttö voi eri syistä muodostua arjessa raskaaksi huoleksi. Kun maksaminen tapahtuu huomaamatta digitaalisissa sovelluksissa, oman talouden seuranta ja suunnittelu unohtuu helposti. Myös elämän taitekohdissa, kun aloitetaan opiskelut, perustetaan perhe tai siirrytään eläkkeelle, tulojen ja menojen tasapaino voi horjua. Silloin hyvistä talouden suunnittelusta on apua.

Suomen Pankki on kuluneen vuoden aikana laatinut ehdotuksen kansalliseksi talousosaamisen strategiaksi. Se on ensimmäinen laatuaan Suomessa. Strategian toimenpide-ehdotukset perustuvat tietoon, tutkimukseen, kansainvälisiin suosituksiin sekä laajaan talousosaamisen toiminnan kartoitukseen.

Strategian kantavana ajatuksena on kasvattaa ihmisten ymmärrystä taloudenhallinnan merkityksestä. Suomalaisen talousosaaminen on keskimäärin hyvällä tasolla, mutta eri väestöryhmien välillä on eroja. Suunnitelmallisella ja hyvin resursoitulla talousosaamistyöllä on mahdollista parantaa laajasti kansalaisten tietoja ja taitoja ja sitä kautta ehkäistä ennalta ylivelkaantumista ja muita talousongelmia.

Vuosi 2020 oli synkkä terveyden ja talouden näkökulmasta. Koronapandemian talousvaikutukset tuntuivat yllättäen monen suomalaisen taloudessa, kun lomautukset ja irtisanomiset lisääntyivät. Matalan kynnyksen neuvonta- ja tietopalveluille on nyt erityisen suuri tarve. Niiden avulla voidaan ennakoivasti helpottaa kansalaisten raha-asioiden valinta- ja päätöksentekotilanteita kaikissa talouden suhdanteissa.

Koronapandemian aikana on kehitetty nopealla aikataululla etätoimintaa ja virtuaalista vuorovaihtamista. Tätä on syytä jatkaa ja monistaa hyviä käytäntöjä eri yhteyksiin ja eri toimijoiden välille. Digitaalisten palveluiden avulla voidaan tavoittaa tehokkaasti ja tasapuolisesti suuria ihmismääriä.

Koronavuosi ei lannistanut talousosaamistyötä tekevien järjestöjen, yritysten ja viranomaisten ponnistuksia. Suomen Pankin perustamaan verkostoon on osallistunut edustajia 84 organisaatiosta. Nyt käsissäni oleva ehdotus kansalliseksi talousosaamisen strategiaksi on aktiivisen ja laajan yhteistyön tulos ja haluan kiittää kaikkia strategia-työhön osallistuneita tärkeästä panoksestanne.

Kiitän myös ministeri Anna-Maja Henrikssonia ja oikeusministeriötä talousosaamisen strategiatyön tuomisesta valmisteluun sekä erinomaisesta yhteistyöstä. Oikeusministeriöllä on koko maan kattavan kansalaisten talous- ja velkaneuvonnan kautta luonteva perusta ohjata strategian mukaista toimintaa Suomessa. Suomen Pankki on jatkossakin omalla panostuksellaan tässä työssä mukana.

Suomalaisilla on erinomaiset edellytykset hoitaa talouttaan siten, että omista varoistaan saa parhaan hyödyn ja turvan elämäänsä varten. Koronavuosi osoitti, että hyvistä taloustiedoista ja -taidoista huolimatta ulkoinen shokki voi suistaa äkkiä niin kansantalouden kuin kotitaloudenkin pois raiteiltaan. Apua ja tukea taloudenhoitoon on tarjolla entistä kattavammin, kun työtä talousosaamisen eteen jatkossa ohjataan ja suunnitellaan tämän strategian pohjalta.

Olli Rehn

Pääjohtaja, Suomen Pankki

Taloulosaamishankkeen kuvaus ja vastuut

Ehdotus Suomen taloulosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi laadittiin Suomen Pankin taloulosaamishankkeessa vuonna 2020. Työtä veti vanhempi neuvonantaja Anu Raijas. Keskeisimmät taloulosaamistyötä tekevät toimijat ja alan tutkijat osallistuivat strategian laatimiseen.

Taloulosaamishankkeen etenemistä valvoi sitä varten perustettu **ohjausryhmä**, jonka puheenjohtajana toimi Suomen Pankin johtokunnan varapuheenjohtaja Marja Nykänen sekä jäseninä kansliapäällikkö Pekka Timonen (oikeusministeriö), opetusneuvos Kristina Kaihari (Opetushallitus), toimitusjohtaja Elli Reunanen (FINE Vakuutus- ja rahoitusneuvonta) ja toimitusjohtaja Juha Pantzar (Takuusäätiö).

Suomen Pankin projektiryhmä vastasi hankesuunnittelusta, strategian valmisteluun tarvittavien selvitysten toteuttamisesta ja taloulosaamisen strategiaehdotuksen kirjoittamisesta. Strategian valmistelua tuki osallistuminen OECD:n International Network on Financial Education (*INFE*)-verkoston toimintaan. Myös Rahamuseon johtoryhmä, jossa on edustajia Suomen Pankin eri osastoilta ja Finanssivalvonnasta, osallistui hankkeeseen.

Asiantuntijaryhmät muodostettiin taloulosaamistyötä tekevistä toimijoista.

- **Tutkijaryhmä** teki [tausta-analyysin](#) suomalaisten taloulosaamisen nykytilasta viimeaikaisten tutkimusten ja selvitysten valossa. Tutkijaryhmään kuuluivat Panu Kalmi (Vaasan yliopisto), Mette Ranta (Helsingin yliopisto), Olli-Pekka Ruuskanen (Pellervon taloustutkimus PTT).

- **Toimijoiden ja hankkeiden kartoitus- ja arviointiryhmä** kokosi tietoa taloulosaamisen edistämisen toimijoista, toiminnasta ja hankkeista ja arvioi toimintaa. Tästä julkaistiin [raportti](#). Ryhmässä olivat edustettuina: TAT Talous ja nuoret, Finanssiala ry., Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL, Suomen Setlementtiliitto/Mun talousverkosto, Taloustaitohanke & Helsingin Diakonissalaitos, Nuori Yrittäjyys ry., Takuusäätiö, Kuluttajaliitto, Marthaförbundet ja Finanssivalvonta.
- **Toimintamallin kehittämissyhmä** laati ehdotuksen kansalliselle yhteistyölle. Ryhmään kuuluivat seuraavat tahot: oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, FINE, Sitra, Pörssisäätiö, Marttaliitto, Tradeka, Yrittäjyys- ja talouskasvatuksen lukioverkosto, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto Valli ry., Jyväskylän yliopisto/Kokkolan yliopistokeskus Chydenius ja Finanssivalvonta.

Hankkeen tuotoksia esiteltiin hankkeen aikana toimijoiden ja hankkeiden muodostama **verkostolle**, johon osallistui yhteensä 84 organisaatiota taloulosaamisen edistämistä tekevistä viranomaisista, julkisista toimijoista ja opetusosalta, järjestöistä, yhdistyksistä, säätiöistä ja verkostosta sekä finanssialan ja elinkeinoelämän toimijoista. Verkosto kokoontui kolme kertaa ja verkkotapaamisissa kuultiin laajasti eri toimijoiden näkemyksiä strategian kirjoittamisen tueksi.



1. Johdanto

Suomen Pankin, oikeusministeriön ja muiden keskeisten viranomaisten yhteisellä sopimuksella Suomen Pankki käynnisti helmikuussa 2020 talousosaamisen edistämiseen liittyvän toiminnan koordinoinnin ja on laatinut sen pohjalta ehdotuksen kansallisesta strategiasta. Strategialuonnoksen laadintaa on ohjannut hankkeen ohjausryhmä. Suomen Pankki luovuttaa strategiaehdotuksen oikeusministeri Anna-Maja Henrikssonille tammi-kuussa 2021.

Talousosaamisen kansallisen strategian osaluomeita ovat

- perustelut kansalliselle toimintamallille
- tavoitteen määrittely
- tilanne- ja olosuhdetekijöiden huomioon ottaminen
- eri kohderyhmien tunnistaminen ja tavoittaminen
- toimintasuunnitelman laatiminen
- strategian seuranta ja tutkimus
- ajantasaisen tiedon jakaminen
- hallinto, ohjaus, koordinointi ja rahoitus.

Strategian **toteuttajina** ovat kaikki ne eri sektoreiden tahot, jotka tekevät työtä kansalaisten talousosaamisen vahvistamiseksi. Toimijoille strategiasta on hyötyä, koska sen avulla voidaan parantaa toiminnan tavoitteellisuutta ja vaikuttavuutta. Strategialla selkiytetään toimijoiden välistä työnjakoa ja tehostetaan toimintaa mahdollisia päällekkäisyyksiä poistamalla. Strategiaprosessi ei etene ylhäältä alas, vaan strategiaehdotus on luotu vuorovaikutuksessa tämän alueen toimijoiden kanssa. Näin strategia hyväksytään yhteisesti ja toimijat sitoutuvat sen toteuttamiseen.

Strategian **lopullisia hyötyjiä** ovat yksittäiset kansalaiset, joiden tietämystä talousasioista ja niiden hoitamisesta pyritään kasvattamaan ja joiden käyttäytymiseen ja asenteisiin pyritään vaikuttamaan. **Strategian tavoitteena on yhtäältä ennaltaehkäistä kansalaisia joutumasta ongelmiin oman taloutensa kanssa ja toisaalta tukea kansalaisia tekemään heille hyötyä tuottavia valintoja finanssimarkkinoilla.**

Strategiaa tulee voida päivittää, jos siinä esimerkiksi havaitaan epäkohtia tai finanssimarkkinoilla tai yhteiskunnassa tapahtuu kansalaisten talouteen vaikuttavia merkittäviä muutoksia.

2. Perustelut kansalliselle toimintamallille

Finanssipalveluiden digitalisaatio on muuttanut ihmisten raha-asoiden hoitamista. Sen myötä palveluiden saavutettavuus ja osallisuus finanssimarkkinoilla vaihtelevat eri väestöryhmissä. Kotitalouksien velkaongelmat ja maksuhäiriöiden kasvu ovat nostaneet esille huolen ihmisten taidosta hoitaa talouttaan¹. Samaan aikaan osa ihmisistä on epävarmoja, miten toimia säästämisen ja sijoittamisen suhteen. Talousosaaminen on keskeinen kansalaistaito, jonka merkitys korostuu koko ajan muuttuvassa taloudellisessa toimintaympäristössä. Talousosaamista tarvitaan oman talouden lyhyen ja pitkän aikavälin taloudellisessa päätöksenteossa.

Talousosaamisen strategian yleisenä tavoitteena on kansalaisten talousosaamisen paraneminen. Tähän tarvitaan suunnitelmallista ja tavoitteellista opetusta, jonka on tieteellisessä tutkimuksessa osoitettu parantavan talousosaamista (esim. Kaiser ym. 2020).

Talousasiat liittyvät kansalaisten elämän eri alueisiin ja elinvaiheisiin. Talous on olennainen osa ihmisten elämää, ja sitä voi lähestyä eri näkökulmista. Siksi on tärkeää saada kaikki kansalaisten talousosaamiseen vaikuttavat keskeiset tahot mukaan toteuttamaan talousosaamisen strategiaa. On myös tärkeää tukea ja kehittää yhteisöjen ja yksilöiden elämismaailmaan kiinnittyvää ja osallistavaa konkreettista talousosaamista.

Kansalaisten talousosaamisen edistämiseksi tekevät työtä talousosaamisen strategian piiriin kuuluvat viranomaiset ja muut julkiset toimijat sekä yksityisen ja kolmannen sektorin toimijat. Koulujen talousopetus linkittyy strategiaan, mutta ei suoraan sisälly siihen. Kouluopetuksessa toteutetaan lakeihin ja asetuksiin perustuvaa opetussuunnitelmaa, jossa yhtenä keskeisenä tavoitteena on jo pitkään ollut lasten ja nuorten talousosaamisen vahvistaminen, jota on viime vuosina edelleen lisätty. Strate-

gian tavoitteet linkittyvät opetussuunnitelmiin sekä talousosaamisen kehittämisen jatkumoon, ja niiden hyödyntäminen myös tulevassa opetussuunnitelmatyössä auttaa kehittämään koulujen talousopetusta yhteisten kansallisten linjausten suuntaisesti.

Opetussektori on lisäksi strategiassa mukana siten, että kouluissa ulkopuoliset tahot antavat talousopetusta ja koulut osallistuvat erilaisiin yhteistyöhankkeisiin. Koulun ulkopuoliset moniammatilliset toimijat voivat tukea opetussuunnitelmien toteuttamista ja (täydennys)kouluttaa opettajia. Näin opettajat, kuten myös oppijat eri kouluasteilla, ovat strategian piirissä ja sen keskeisiä hyötyjiä.

Talousosaamisen edistämässä eri sektoreiden merkitys ja vaikutus vaihtelevat. Siksi strategiassa tulee erottaa keskenään lakisäätäinen viranomais-toiminta², yleishyödyllinen toiminta, markkinaehtoinen toiminta ja opetus ja tieteellinen tutkimus, koska ne kaikki toimivat toisistaan poikkeavilla periaatteilla. Koska toimijoita ja toimintaa on paljon eikä toimintaa koordinoita, esiintyy toiminnassa päällekkäisyyttä ja kilpailua samoista ”asiakkaista”. Toimijat tekevät yhteistyötä lähinnä yhteisissä hankkeissa, mutta sekin keskittyy usein pääkaupunkiseudulle ja on tiettyjen tuttujen yhteistyökumppaneiden välistä. Talousosaamisen edistämisen tehostamiseksi tarvitaan toimijoiden kesken yhteistyötä ja uusia kumppanuuksia niin alueellisella kuin valtakunnallisellakin tasolla. Strategia tuo talousosaamisen edistämiseen ryhtiä: sen avulla resurssien käyttö tehostuu, hyvät käytännöt leviävät useampien toimijoiden hyödynnettäväksi, eri toimijoiden välinen yhteistyö ja synergia paranevat ja toiminnan vaikuttavuus lisääntyy.

Monessa maassa on laadittu kansallinen strategia talousosaamisen edistämiseksi. OECD:n kesäkuussa vuonna 2015 tekemän kartoituksen mukaan 59 maassa oli talousosaamisen strategia tai sitä oltiin aktiivisesti edistämässä. Suomen

¹ Syninä velkaongelmiin ja maksuhäiriömerkintöihin ovat usein talousosaamisen lisäksi esimerkiksi syrjäytymisestä aiheutuvat elämänhallintaongelmat.

² Julkiselle sektorille tulee todennäköisesti tämän kaltaisia velvoitteita sektorisääntelyyn (European Union 2020; ks. myös European Commission 2020).

naapurimaista Ruotsi, Tanska ja Viro olivat tuolloin panemassa toimeen ensimmäistä kansallista strategiaansa. (OECD 2015.) OECD/INFE-verkoston³ piirissä käydyissä keskusteluissa syksyllä 2020 ilmeni, että maissa, joissa on talousosaamisen kansallinen strategia, kansalaiset saivat koronapandemian aikana nopeasti tehokkaalla työnjaolla niin neuvontaa kuin erilaisia työkaluja talousahdinkoonsa. Tämä on yksi varteenotettava peruste talousosaamisen strategian käyttöönotolle; sillä voidaan nopeasti reagoida kansalaisten taloudellisiin hätätilanteisiin ja ratkaista näitä. OECD:ssä on hyväksytty suositus talousopetuksesta, ja sen liitteessä on suosituksia talousosaamisen kansal-

lisen strategian laatimisesta ja täytäntöönpanosta keinona talousosaamisen edistämisen koordinoitiin (OECD 2020a).

Kansalaisten talousosaaminen vaikuttaa niin yksilöihin kuin markkinoiden kaikkiin toimijoihin myös yhteiskunnallisella tasolla. Kansalaisten hyvä talousosaaminen tuottaa hyvinvointia kaikille kansantalouden toimijoille sekä ehkäisee ennalta eriarvoistumista ja syrjäytymistä. Alan toimijat pitävät tärkeänä luoda Suomeen talousosaamisen strategia. Strategia helpottaa talousosaamisen edistämistyön rakentamista.

3. Tavoitteen määrittely

Talousosaamisen strategiassa määritellään niin talousosaaminen kuin sen edistäminen. Näiden määrittelyjen tulee olla kaikkien toimijoiden tiedossa ja hyväksymiä; on tärkeää, että toimijat ymmärtävät keskeiset toiminnan kohteet samalla tavoin. Meille on luontevaa puhua talousosaamisesta synonyymina talouslukutaidolle (financial literacy) ja taloudellisille kyvykkyydelle (financial capability). Talous viittaa tässä yhteydessä kotitalouden rahatalouteen. Käytämme talousosaamisesta OECD:n määritelmää, jossa talousosaaminen muodostuu taloudellisesta tietämyksestä ja toiminnasta sekä niihin liittyvistä asenteista (Atkinson & Messy 2012).

Kolmen ulottuvuuden lisäksi tulee talousosaamisessa erottaa kolme eri tasoa (perus-, keski- ja asiantuntijatasot) ja niiden sisällöt yksityistalouden eri osa-alueilla: arjen rahankäyttö, oman talouden suunnittelu ja taloudellinen varautuminen, hankinnat, luotonotto, säästäminen, sijoittaminen/omistaminen sekä vakuuttaminen (ks. taulukko jäljempänä). Eri tasoilla otetaan huomioon se, että tukea talousosaamisen tarvitaan eri tulo- ja koulutustasoilla, mutta tuen sisältö vaihtelee.

	Perusosaaminen	Hyvä osaaminen	Asiantuntijaosaaminen
Arjen rahankäyttö			
Oman talouden suunnittelu ja taloudellinen varautuminen			
Hankinnat			
Luotonotto			
Säästäminen			
Sijoittaminen/omistaminen			
Vakuuttaminen (ml. työeläkevakuuttaminen)			

³ OECD:n talouskasvatuksen kansainvälinen verkosto OECD International Network on Financial Education (INFE) on talousosaamisen edistämisen yhteistyöfoorumi. Verkosto laatii talousosaamisen edistämiseen suosituksia ja ohjeistaa jäsenmaita talousosaamisen strategian laatimisessa. Lisäksi verkostossa on kehitetty talousosaamisen mittaamiseen kansainvälistä mittaristoa. Verkostossa on tuotu esille tarve kansallisen tason toimijalle, jonka vastuulla on talousosaamisen edistämisen koordinointi ja talousosaamisen säännöllinen mittaaminen.



Eri toimijoiden tekemä työ kansalaisten talousosaamisen paranemiseksi on **talousosaamisen edistämistä** tai **talousopetusta**. Tätä työtä tehdään niin käytännön tasolla kuin erilaisissa tutkimus- ja kehityshankkeissa. Käytännössä talousosaamista edistetään esimerkiksi eri kohderyhmille tehdyillä koulutuksilla, vierailuilla, tapaamisilla, tilaisuuksilla, neuvontapalveluilla, oppailla, työkaluilla, peleillä ja nettisivuilla.

Hyvään strategiaan tarvitaan selkeästi ja viestinnällisesti napakasti muotoiltu sekä kaikkien tahojen hyväksymä yhteinen tavoite, joka viestitään myös poliittisille päättäjille ja haetaan heiltä sille hyväksyntä. Suomen talousosaamisen strategian missiona on saada ihmiset ymmärtämään **talouden merkitys** omassa elämässään sekä toimimaan omassa taludessaan **eettisesti ja kestäväällä tavalla**. Strategian visiona on, että suomalaisten **talousosaaminen on maailman parasta** vuoteen 2030 mennessä. Siihen päästään siten, että **talousosaamisen eri osa-alueet** sekä siihen liittyvän **ohjaus ja tiedon saatavuus paranevat**. Visiossa otetaan huomioon yksityistalouden eri osa-alueet – arjen rahankäyttö, hankinnat, luotonotto, säästäminen ja sijoittaminen/omistaminen – ja niissä tarvittavat taidot.

Talousosaamisen parantamisen suunnittelussa tulee tarkentaa, millaisia muutoksia tavoitellaan sen eri

osa-alueilla: tietämyksessä, käyttäytymisessä ja asenteissa. Siksi ylätasoinen tavoite puretaan konkreettisimmiksi alatavoitteiksi, joille asetetaan tavoitteen toteutumista todentavat mittarit. Alatavoitteiden mittareille määritellään tavoitteet esimerkiksi tähän tapaan: vähintään 80 prosenttia osaa määritellä inflaation (tietämys), vähintään puolet tekee kuu-kausittain talouteensa budjetin (käyttäytyminen) ja korkeintaan puolet saa mielihyvää siitä, kun käyttää rahat heti (asenteet). Osa-alueiden lisäksi talousosaamisen eri tasoille ja esimerkiksi ikäryhmille voidaan asettaa omia tavoitteita.⁴

Ohjauksen ja tiedon saatavuuden alatavoitteita voisivat olla esimerkiksi seuraavat: yli puolet suomalaisista käyttää talousosaamisen verkko- tai neuvontapalveluita, vähintään 80 prosenttia talousosaamisen edistämistä tekevästä toimijoista kuuluu talousosaamisverkostoon, ja vuoden aikana syntyy vähintään kaksi uutta toimintamuotoa toimijaverkoston yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen.

Alatavoitteille määritellään ajanjakso, minkä kuluessa ne saavutetaan. Alatavoitteet muotoillaan yhdessä toimijoiden kanssa niin, että ne ovat eri sektoreiden/toimijoiden erilaisessa toiminnassa ja erilaisille kohderyhmille realistisia saavutuksia.

⁴ Alatavoitteiden muotoilussa ja mittaamisessa hyödynnetään Kalmin ja Ruuskasen (2016) suomalaisten talousosaamisen tutkimusta, jossa kehitettiin 11 mittaria taloudellisesta tietämyksestä, 9 käyttäytymisestä ja 3 asenteista. Kysely muokattiin osin OECD:n vuoden 2011 talousosaamiskyselystä, ja sen avulla saatiin vertailukelpoista aineistoa myös kansainvälisen FLaWorld-aineiston kanssa (Lusardi & Mitchell 2011). Tuolloin muotoiltiin Suomen olosuhteisiin sopivat kysymykset, joiden toimivuus tuli myös testatuksi. Suomen aineisto oli käytössä OECD:n vuoden 2016 talousosaamisen kansainvälisessä vertailussa (OECD 2016).

4. Tilanne- ja olosuhdetekijöiden huomioon ottaminen

Kansallinen talousosaamisen strategia rakennetaan Suomessa vallitseviin olosuhteisiin sekä yhteiskunnassa ja markkinoilla vallitsevaan tilanteeseen (OECD 2015). Strategiassa otetaan huomioon niin makrotason muutokset kuin finanssimarkkinoiden innovaatiot, joilla on vaikutusta kansalaisten talouteen.

Globaali talous ja digitalisaatio ovat synnyttäneet kuluttajille uudentyyppisiä palveluita sekä muutaneet kuluttajan taloudellisten transaktioiden luonnetta. Ostaminen, maksaminen ja sen myötä rahankäyttö muuttuvat digitalisaation seurauksena jatkuvasti. Digitalisaatio muuttaa palveluiden saavutettavuutta ja sen myötä eri väestöryhmien osallisuutta finanssimarkkinoilla. Pitkään jatkunut alhainen korkotaso on lisännyt velkaantumista ja luonut lainanottajille mielikuvan hyvin edullisesta lainarahasta. Yksi merkittävä muutos 2000-luvun markkinoilla ovat olleet perinteisen finanssisektorin ulkopuolisten toimijoiden tarjoamat luotot, mikä on mahdollistanut lainojen saannin entistä laajemmalle asiakaskunnalle. Taloudellisten suhdanteiden aiheuttamat laajat yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat kansalaisten talouteen ensisijaisesti työmarkkinatilanteen kautta. Kaikki nämä muutokset haastavat talousosaamisen eri

osa-alueet. Tärkeää olisi, että kansalaiset osaavat hoitaa raha-asioitaan muuttuvassa tilanteessa heille parhaimmalla mahdollisella tavalla ja ymmärtävät niihin liittyvät riskit. Muutokseen sopeutuminen edellyttää kansalaisilta myös kansan- ja kansainvälisen talouden ymmärtämistä. Kansalaisten valinnat kuluttamisessa, velkaantumisessa ja säästämässä tehdään aina tietynlaisessa taloudellisessa toimintaympäristössä. Siksi yleisempien makrotaloudellisten käsitteiden ymmärtäminen sekä kyky hahmottaa taloudellisessa toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia tukee valintojen tekoa omassa taloudessa.

Toimintaympäristön muutosten lisäksi tarvitaan yksilötasolla kykyä varautua taloudellisesti tai mukauttaa omaa talouttaan ja taloudellista selviytymiskykyä (resilienssi) elämän muutos- ja nivelvaiheissa (ks. luku 5). Yllättävien menojen lisäksi tarvitaan varautumista tulojen äkilliseen vähenemiseen.

Talousosaaminen kytkeytyy moniin muihin tämän ajan välttämättömiin taitoihin, kuten digitaalisiin ja medialukutaitoihin⁵. Nämä on hyvä ottaa huomioon toimintaympäristöön liittyvinä elementteinä ja keskittyä yksityistalouden kysymyksiin.

5. Kohderyhmien tunnistaminen ja tavoittaminen

Talousosaamisen edistäminen tulee kohdentaa määrittelyille kohderyhmille. Jos kohderyhmänä on yleisesti *kaikki kansalaiset*, on epävarmaa, keitä toiminta ja viesti tavoittaa. On tiedettävä, ketkä tarvitsevat tukea talousosaamisensa ja mille alueelle tukea tarvitaan.

Uusimpien tutkimusten ja selvitysten mukaan ja kansainvälisesti tarkasteltuna suomalaisten talousosaaminen näyttää hyvältä, mutta vertailut

ovat myös osoittaneet aukkoja talousasioiden tietämyksessä ja taloudellisessa käyttäytymisessä (Raijas ym. 2020). Esimerkiksi naisten, vähän koulutettujen ja pienituloisten on todettu olleen vähemmän kiinnostuneita raha-asioista (esim. Danske Bank 2019), mikä oletettavasti vaikuttaa myös heidän talousosaamisensa.

Kohderyhmien määrittelyssä hyödynnetään tehtyjä tutkimuksia sekä tehdään uusia. Tutkimuksen

⁵ Medialukutaitoa tarvitaan myös talousasioissa, koska esimerkiksi markkinoinnin avulla yksilölle epäedulliset vaihtoehdot, kuten korkeakorkoiset luottotuotteet, voidaan saada näyttämään houkuttelevilta.



lisäksi kohderyhmien määrittelyssä hyödynnetään kansalaisia kohtaavien ammattilaisten (esimerkiksi sosiaalialan, opetuksen ja työterveyshuollon työntekijät, esimiestyötä tekevät ja luottamusmiehet) tietoa. Tätä tietoa on mahdollista saada avoimessa keskustelukulttuurissa.

Vuoden 2018 talousosaamisen PISA-tutkimuksessa 15-vuotiaat suomalaisnuoret sijoittuivat jaetulle kakkossijalle. Suomen tuloksista ilmeni, että nuoret kertoivat saavansa muita maita useammin talousosaamiseen liittyvää tietoa opettajilta, ja sillä osoitautui olevan voimakkaampi yhteys osaamiseen kuin muissa maissa. Tutkimus kuitenkin osoitti koulun sisällä suuren polarisaation oppilaiden välillä. (OECD 2020b.) Tämän tiedon valossa on tärkeää huolehtia opettajien osaamisesta talousasioiden opetuksessa ja (täydennys)kouluttaa heitä kaikilla kouluasteilla sekä pohtia keinoja kotien talousosaamisen tukemiseksi. Tätä yhteistyötä eri toimijoiden on hyvä jatkaa.

Talousosaamisen edistäminen painottuu tällä hetkellä kouluikäisiin ja nuoriin. Monet tahot ovat jalkautuneet kouluihin: pankit, Finanssialary, Talous ja nuoret TAT, Pörssisäätiö, Perintäritari Oy, Suomen Pankki, FINE Vakuutus- ja rahoitusneuvonta, Kilpailu- ja kuluttajavirasto, Nuorten Akatemia, Lasten ja nuorten säätiö, Nuorisosuntoliitto, Nuori yrittäjyys ry ja Marthaförbundet. (Raijas 2020.) Tämä työ on tärkeää ja arvokasta, mutta siinäkin tarvitaan koordinaatiota.

Talousosaaminen on elinikäistä oppimista koko ajan muuttuvassa toimintaympäristössä. Ei voida olettaa, että peruskoulussa tai toisella asteella saaduilla tiedoilla ja taidoilla pärjää läpi koko elämän ilman päivittämistä. Talousosaamisen vahvistaminen on tärkeää elämänkaaren kaikissa vaiheissa ja konteksteissa:

1. Lapsuus ja nuoruus: varhaislapsuudessa päivähoito ja kerhot; kouluikässä koulu, kurssit, harrastukset (opettajien täydennyskoulutus + OKL, TAT Yrityskylä, NY:n ohjelmat, 4H, seurat ja järjestöt, rippikoululeirit tai vastaavat)
2. Aikuisuus: varusmiespalvelu, lastenneuvolat⁶, sosiaalitoimistot (talous- ja sosiaalityö), Kela, ohjaamot⁷, oikeusaputoimistojen talous- ja velkaneuvonta, kirjastot, kansalais-, työväen- ja aikuisopistot, avoimet yliopistot, järjestöjen kurssitoiminta, työpaikat, ammattiyhdistykset, poliittiset puolueet, pankit ja vakuutuslaitokset
3. Eläkeikä: kurssit ennen eläkkeelle jäämistä (eläkevakuutusyhtiöt, työeläkejärjestöt + lista edellisestä kohdasta) sekä talousosaamisen ja taloudenhoitoon liittyvän teknologiaosaamisen ylläpito (järjestöt, pankit, Kela, kunnat, eläkevakuutusyhtiöt)

⁶ Ruotsissa *Gilla din ekonomi* -verkosto on tehnyt oppaan ensimmäistä lastaan saaville vanhemmille (<https://dittbarnochdinapengar.se/>).

⁷ Eri puolilla Suomea sijaitsevilla ohjaamoissa opastetaan alle 30-vuotiaita työssä, koulutuksessa ja arkeen liittyvissä asioissa (<https://ohjaamot.fi/etusivu>).

On tunnistettava otolliset tilanteet ja hetket kansalaisten elämässä talousasioiden vastaanottamiselle. Elinvaiheiden lisäksi kohderyhmien määrittelyssä on tarpeen tunnistaa seuraavat tilanteet ja ryhmät:

1. Ennakoitavat elämänmuutokset ja elämäntilanteeseen liittyvät siirtymävaiheet, esimerkiksi nuorten itsenäistyminen ja työelämään astuminen, perheen perustaminen sekä eläkkeelle siirtyminen
2. Yllättäviin riskitilanteisiin valmistautuminen yksilötasolla (lomautus, sairaus, tapaturmat, työkyvyttömyys, työttömyys, parisuhde-erot) tai kansantaloudessa (taloussuhdanteet tai muut makrotalouden muutokset)

3. Taloudellisesti haavoittuvat väestöryhmät, kuten epäsäännöllistä työtä tekevät ja pienipalkkaiset, eläkkeelle jäävät ja ikäihmiset sekä maahanmuuttajaperheet

Taloulosaaminen – niin kuin muukin osaaminen – on kansalaisilla vahvasti polarisoitunut: osa väestöstä on talouden asiantuntijoita, kun toisilla taas on vaikeuksia saada rahat riittämään arjen välttämättömiin menoihin. Taloudellisen osaamisen merkitys eri kohderyhmille vaihtelee, ja siksi sen edistämiseksi tulee painottaa erilaisia asioita. Myös toiminta- ja toteuttamismuodon valinnassa tulee ottaa huomioon kohderyhmä.

6. Toimintasuunnitelman laatiminen

Taloulosaamisen strategia ei ole vain ylätasojulistus, vaan sen toteuttamiseen laaditaan käytännönläheinen ja kirjallinen toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelma laaditaan kevään 2021 aikana yhteistyössä toimijaverkoston kanssa.

Eri maissa taloulosaamisen strategiaan tehdyn toimintasuunnitelman aikajänne on 3–10 vuotta. Koska toimintaympäristö muuttuu nopeassa tahdissa, **laaditaan toimintasuunnitelma meillä korkeintaan 5 vuodeksi**. Toimintasuunnitelmaa tulee suunnitelmakauden aikana tarkistaa, jos esimerkiksi toimintaympäristössä, taloudessa tai toimijoiden keskuudessa tapahtuu sellaisia muutoksia, jotka vaikuttavat merkittävästi kansalaisten talouteen.

On tärkeää, että kaikki olennaiset toimijat tukevat kansalaisten taloulosaamisen päivittämistä. Kun toimijoita on kentällä paljon, on tärkeää muodostaa kokonaiskuva toiminnasta ja sopia tarkoituksenmukaisesta työnjaosta ja yhteistyöstä ja välttää päällekkäistä toimintaa. Eri toimijat voivat omalla tekemisellään myös täydentää toistensa toimintaa. Toimijoiden välisessä työjaossa on huomioitava toimijan asiantuntemus, erityisosaaminen, vahvuudet,

mielenkiinnon kohteet ja resurssit. Taloulosaamista edistävien tahojen välisellä yhteistyöllä ja vuorovaikutuksella voidaan edistää eri toimijoiden asiantuntemuksen välittymistä tehokkaasti oikeaan osoitteeseen. Yhteistyötä on hyvä tehdä laajasti yli sektorirajojen ja hakea siihen uusia avauksia esimerkiksi neljännen sektorin (some, blogit, tubettajien, *Mimmit sijoittaa* -tapaisten ryhmien) kanssa vertaiskohtaamisia hyödyntämällä. Tarvitsemme uusia foorumeita talousasioiden käsittelyyn tavoitaksemme tukea ja neuvoja tarvitsevat ihmiset.

Toimintasuunnitelmaan kirjataan toteutettavat toimenpiteet ja niiden toteuttajat aikatauluineen. Niille asetetut tavoitteet (ks. luku 3) ja seuranta kirjataan toimintasuunnitelmaan mahdollisimman tarkasti, mutta tietty liikkuma- ja joustovara säilytetään. Toimintojen tulee muodostaa toisiaan täydentävä kokonaisuus. Myös uusia toimintamuotoja ja -tapoja tulisi lähteä rohkeasti kokeilemaan. Toimenpiteet toteutetaan kustannustehokkaasti. Niiden tehoa niin toimijoiden kuin kohderyhmien kannalta tulee tarkastella skaalautuvuuden ja hyödynnettävyyden näkökulmista.

Vaikka toimintasuunnitelman fokus on luonnollisesti talousosaamisen edistämässä, sovitaan sen lisäksi vaikuttamistyöstä, jonka avulla pidetään esillä talousasioiden ja talousosaamisen edistämisen tärkeyttä.

Kansalaisen tulee voida luottaa talousosaamisen edistämässä laatuun ja puolueettomuuteen, koska hän voi tehdä saamansa tiedon perusteella taloudellisesti tärkeitä ja pitkälle tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä. On tärkeää, etteivät toimintaa rahoittavat tahot pyri lisäämään oman toimintansa tunnettua muuten kustannuksella. **Toimintasuunnitelman osana laaditaan ohjeistus talousosaamisen edistämisen ja talousopetuksen laatuksikriteereistä ja puolueettomuudesta** (vrt. OECD 2015). Toiminnan ja aineistojen läpikäyminen vaatii paljon työtä, ja siksi toimintasuunnitelman yhteyteen laaditaan käsikirja tai vastaava toiminnan laadun ja puolueettomuuden varmistamiseksi. Esimerkkiä voidaan ottaa Espanjan talousopetuksen suunnitelman hyvien

käytäntöjen käsikirjasta *Code of Good Practice for Financial Education Initiatives* (Banco de España 2018). Laadunvarmistuksessa käytetään itsesääntelyn kaltaisia menettelytapavelvoitteita, joita talousosaamisen strategiaa toteuttavat sitoutuvat noudattamaan. Tilanne on meillä Suomessa sikäli hyvä, että tähän mennessä ei ole näyttöä laadultaan tai puolueettomuudeltaan puutteellisesta toiminnasta talousosaamisen edistämässä.

Strategian jalkauttaminen sekä sen toteuttaminen ja seuranta edellyttävät jatkuvaa vuoropuhelua ja yhteistyötä toimijoiden kesken. Lisäksi tarvitaan alan toimijoiden välistä vuoropuhelua ja keskustelua talousosaamisen tilasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tavoitteeseen pääsemiseksi sovitaan toimijoiden kesken säännölliset tapaamiset ja kommunikointitavat, joissa strategian toteuttamisen seurannan lisäksi luodaan yhdessä kuvaa toimintaympäristöstä sekä huomioidaan talousosaamisen strategian mahdollisia päivittämistarpeita, katvealueita sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan aukkoja.

7. Strategian seuranta ja tutkimus

Strategian seurannassa ja arvioinnissa on tärkeää erottaa keskenään tulosten ja vaikutusten sekä vaikuttavuuden arviointi. **Yksinkertaisinta on keskittyä toiminnan tulosten ja vaikutusten arviointiin, sillä niiden todentaminen on mahdollista ja onnistuu myös lyhyellä tähtäimellä.** Arvioinnissa kuvataan ja mitataan toimenpiteistä seuranneita konkreettisia muutoksia. Tulosten ja vaikutusten arvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka toiminnalle asetetut tavoitteet saavutetaan (mikä on osaamisen taso ja kuinka se on kehittynyt) ja millaisia vaikutuksia (esimerkiksi talousongelmien väheneminen) toiminnalla on. Vaikutukset toteutuvat ennen **vaikuttavuutta**, jonka arviointi on hankalampaa, koska siihen vaikuttavat monet eri tekijät ja se toteutuu yhteiskunnallisella tasolla ja usein vasta pidemmän ajan päästä. Myös sen arviointiin tulee tuki pyrkiä. Talousosaamisen strategian toteutumisen seurannassa ja arvioinnissa keskitytään siihen, kuinka toimintasuunnitelmaan kirjatulla toimenpiteillä on saavutettu toiminnalle asetetut tavoitteet. Arvioinnissa tarkastellaan toimenpiteiden mahdollista kehittämistä. Kansalli-

sen strategian mukaan ja sen puitteissa toteutetun toiminnan tuloksia ja vaikutuksia seurataan suunnitelmallisesti ja säännöllisesti siihen kehitetyn mittariston avulla. Mittareita tulee myös kehittää sen mukaan, miten toimintaympäristö ja yhteiskunnallisen tilanne muuttuvat.

Tuloksia ja vaikutuksia tulee mitata systemaattisesti niin yleisellä kuin yksittäisten kohderyhmien, hankkeiden ja toimenpiteiden tasolla. Toimijoiden on hyvä tehdä jatkossakin tutkimuksia omasta toiminnastaan, ja niitä on hyvä hyödyntää koko toimijaverkostossa. Koko väestölle tehdään talousosaamisen tasosta ja kehityksestä kolmen vuoden välein kysely, jossa mitataan toimintasuunnitelmassa määriteltyjen alatavoitteiden toteutumista (ks. luku 3). Suomen tulee osallistua aika ajoin OECD/INFE:n kansainvälisiin vertailuihin, mitä ei ole tehty vuoden 2014 jälkeen (OECD 2016). Tämän lisäksi voidaan mitata yksityiskohtaisemminkin toimien tuloksia ja vaikutuksia. Nämä määritellään erikseen toimintasuunnitelmassa. Määrällisen mittaamisen rinnalla tarvitaan myös

laadullista tarkastelua. Laadullisella tutkimuksella lisätään ymmärrystä talousosaamisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä täydennetään määrällisin menetelmin tuotettua tietoa.

Talousosaamisen strategian niin toteuttamiseen kuin seurantaan tulee liittää yhtenä olennaisena elementtinä tieteellinen tutkimus, mutta myös erilaisten taustoittavien selvitysten ja kartoitusten tekeminen. Tieteellistä tutkimusta tulee hyödyntää hankkeiden ja toiminnan tulosten ja vaikutusten sekä vaikuttavuuden arvioinnissa. Tutkimustoimintaa tulee tehdä vuorovaikutuksessa käytännön toiminnan kanssa esimerkiksi erilaisilla koeasetelmilla ja relevanttien kohderyhmien tunnistamisessa. Tutkimustiedon avulla voidaan kehittää työkaluja ja välineitä talousosaamisen edistämiseen. Tutkimus tuottaa strategialle tarvittavaa tutkimustietoa, mikä vahvistaa olennaisesti toimintasuunnitelman ja strategian toteutusta.

On koottava kotimainen ja kansainvälinen tutkimustieto talousosaamisesta ja sen tilasta, taloudenhallinnan ongelmista ja niiden juurisyistä, talousosaamisen kehittämistyöstä, vaikuttavuus-tutkimuksesta sekä sen toteutuksesta, välineistä ja menetelmistä, jotta sitä voidaan hyödyntää. Myös erilaiset käytännön toimijoiden aineistot ja ammattilaisten kokemukset (mm. talous- ja velkaneuvonnan ennakoivan talousneuvonnan, FINE:n ja Takuusäätiön yhteydenotot), jotka valottavat osin

kansalaisten talousosaamisen tilaa, tulee koota yhteen ja hyödyntää tutkimuksen lisäksi toiminnan arvioinnissa. Tutkimuksen avulla voidaan seurata toimintaympäristön muutoksia, jolloin niihin päästään myös reagoimaan. Kaikki tämä vahvistaa talousosaamisen tutkimusta.

Talousosaamisen tutkimuksessa tulee hyödyntää Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa, vuosina 2019–2025 toteutettavaa monitieteellistä DigiConsumers-tutkimushanketta, jolla on 33 kumppania eri sektoreilta. Hankkeessa haetaan keinoja parantaa 13–25-vuotiaiden talousosaamista ja kulutustaitoja erityisesti digitaalisissa ympäristöissä. (<https://digiconsumers.fi/>.)

Talousosaamisen kansallisen strategian toteutukseen tarvitaan mukaan poikkitieteellinen tutkija-yhteisö, jolla on osaamista tieteellisen tutkimuksen toteutukseen. Sopivia tieteenaloja ovat taloustiede, taloussosiologia, taloussosiaalityö, sosiaalipolitiikka, oikeuspolitiikka, käyttäytymistaloustiede ja kulutustutkimus. Talousosaamisen tutkimukseen voidaan perustaa talousosaamisen tutkimusverkosto, joka kokoaisi ja koordinoisi aiheeseen liittyvää poikkitieteellistä tutkimusta sekä huolehtisi kansainvälisistä kontakteista. Tutkimusveroston luontevin koordinoija olisi jokin yliopisto tai tutkimuslaitos.

8. Ajantasaisen tiedon jakaminen

Kansalaisten raha-asioiden valinta- ja päätöksentekotilanteisiin tulee perustaa helposti löydettäviä ja matalan kynnyksen ennakoivia neuvonta- ja tietopalveluita. Tähän sopiva paikka voisi olla esimerkiksi suomi.fi-alusta, jossa on jo olemassa valmis osio oman talouden asioille (<https://www.suomi.fi/kansalaiselle/talouden-hoitaminen/oman-talouden-suunnittelu>). Tästä sivustosta ollaan myös rakentamassa kansalaisten palveluväylää eri elämäntilanteisiin, ja talousasiat on hyvä integroida tähän. Tämän sivuston sisällön tuot-

taminen sekä siitä viestiminen tulee sopia jonkun luontevan tahon vastuulle. Sivusto ei todennäköisesti ole tällä hetkellä kovin laajasti käytössä, joten sen tunnettuutta olisi lisättävä viestinnällä ja markkinoinnilla.⁸ Mallina voisi olla Hollannin Money Wise -alusta, jossa erilaiset talousosaamista edistävät toimijat tarjoavat ihmisille käytännöllisiä ja helposti ymmärrettäviä vinkkejä ja työkaluja yksityistalouden eri osa-alueilta. Alustaa päivittää Money Wise -foorumien toimisto. (<https://www.wijzeringeldzaken.nl/english/>.)

⁸ Tässä kohtaa on hyvä ottaa huomioon oikeusministeriön talous- ja velkaneuvontasivuston uudistus, jossa pyritään lisäämään talousneuvontaa.

Ajantasaisen tiedon löydettävyyden ongelman ovat tuoneet esille myös talousosaamisen edistämisestä vastaavat toimijat. Tieto toimijoista, toiminnoista, tiedoista ja materiaaleista tulee koota yhteen paikkaan, päivittämistä unohtamatta. Tiedon jakamisen tulee olla avointa, puolueetonta, säännöllistä ja vuorovaikutteista. Talousosaamisen edistämistyötä tekeville tulee perustaa verkkoalustalle ajan tasalla oleva toimija- ja osaamispankki, johon on koottu kaikki meneillään oleva toiminta, hankkeet, tieto ja materiaalit.⁹ Tällä edistetään myös toimijoiden välistä yhteistyötä. Lisäksi siitä on hyötyä toimijoille mm. etätoiminnan, digitaalisten materiaalien ja palveluiden kehittämisessä.

Netti on tehokas paikka talousosaamisen edistämisen sisältöjen jakamiselle, mutta sen lisäksi tulee tunnistaa myös muita paikkoja, tilanteita ja elämänvaiheita, joissa talousasiat on tarpeen ottaa esille ja joissa se voidaan tehdä luontevasti. On hyvä hyödyntää erilaisia jo olemassa olevia rakenteita ja instituutioita (ks. luku 5).

Koronapandemian poikkeusolosuhteissa kehitettiin nopealla aikataululla vuorovaikutuksellista etätoimintaa sekä digitaalisia materiaaleja ja palveluita. Tätä tulee jatkaa, koska tämän kaltainen toiminta

on kustannustehokasta, kun sillä voidaan tavoittaa tehokkaasti suuria ihmismääriä. Tällä alueella on hyvä jakaa toimijoiden kesken tietoa ja osaamista, koska uusien käytäntöjen niin kehittäminen kuin toteuttaminenkin vievät paljon resursseja.

Kansalaisviestinnässä tulee huomioida eri kohderyhmät ja viestien saavutettavuus. Kohderyhmille tulee viestiä selkokielisesti ja eri kielillä, koska sama viesti ja kanavat eivät sovellu kaikille. Viestimuoto ja kanavat tulee valita kohderyhmän mukaan. Mahdolliset kanavat tulee kartoittaa laaja-alaisesti ja valjastaa ne talousosaamisen edistämiseen. Viestinnässä on huomioitava tiedon löytyminen aktiivisesti sitä etsiville, mutta on myös tarjottava tietoa aktiivisesti heille, jotka eivät sitä osaa etsiä, mutta jotka on tunnistettu mahdollisiksi kohderyhmiksi. Tämän takia on viestittävä aktiivisesti niin perinteisissä kuin digitaalisissa kanavissa. Myös mediaa on hyvä hyödyntää viestinnässä.

Suomen Pankki on täysjäsenenä OECD:n talouskasvatuksen kansainvälisessä verkostossa (*OECD International Network on Financial Education INFE*). Suomen Pankki tiedottaa talousosaamisen edistämistyötä tekeville kansainvälisistä uutisista.

9. Hallinto, ohjaus, koordinointi ja rahoitus

Talousosaamisen kansallisella strategialla on yksi omistaja, joka sitoutuu vastaamaan strategian toteuttamisesta ja mahdollistaa talousosaamisen edistämisen. Tähän työhön omistajalla tulee olla osaamista ja resursseja. Toiminnan vaikuttavuus taataan strategian vahvalla omistajuudella ja valtionhallinnon sitoutumisella. Talousosaamisen strategiasta pysyvästi vastaava taho seuraa ja valvoo sen toteuttamista sekä koordinoi toimintaa Suomessa. Siihen valitaan puolueeton, kaikkia yhdenvertaisesti palveleva, laajasti luottamusta nauttiva ja riittävän arvovaltainen valtionhallinnon taho. Strategian toteuttamiseen tulee varmistaa pysyvä rahoitus valtion budjetista tai jokin muu julkinen rahoitus.

Talousosaamisen edistämiseen liittyvät asiat ovat monen ministeriön vastuulla: oikeusministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön, valtiovarainministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön. Kun tarkastelee näiden mainittujen ministeriöiden liittymäpintaa yksittäisten ihmisten talouteen, talousosaamisen strategian johtaminen sopisi Suomessa luontevimmin oikeusministeriön tai työ- ja elinkeinoministeriön hoidettavaksi. Molempien toiminnassa käsitellään yksittäisten ihmisten taloudellisia asioita, ja molemmilla on kansalaisille alueellista neuvontaa: oikeusministeriöllä on oikeusaputoimistojen talous- ja velkaneuvonta, työ- ja elinkeinoministeriöllä kilpailu- ja kuluttajaviraston valtakunnallinen kuluttajaneuvonta. Talous- ja velkaneuvonta on

⁹ *Mun talous* -toiminta on kerännyt, jäsennellyt ja linkittänyt omalle sivustolleen suomenkielistä verkossa olevaa ja oman taloudenhallinnan tueksi tehtyä materiaalia (<https://muntalous.fi/materiaalit/>). He toimittavat myös verkkostolleen viikoittaista uutisseurantaa alan uutisista.

alueellisesti kattavampaa kuin kuluttajaneuvonta. Toisaalta kuluttajaneuvonnan tehtäväkenttä on laaja: se antaa tietoa kuluttajan oikeuksista ja järjestää sovittelua kuluttajan ja yrityksen väliseen riitaan. Kuluttajan talousasiat eivät kuitenkaan ole neuvonnan ydinaluetta. Sisällön puolesta talousosaamisen strategian toteuttaminen sopisi parhaiten talous- ja velkaneuvontaan, jossa nykyistä neuvontatehtävää laajennettaisiin.¹⁰ Oikeusministeriön kautta tulisi huomioon otetuksi myös muut politiikat, kuten esimerkiksi osallisuuden ja kuluttajasuojan toteuttaminen finanssimarkkinoilla.

Strategian avulla ohjataan kymmenien yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden työtä, joka on tällä hetkellä Suomessa sirpaleista ja osittain päällekkäistä. Kyse on kuitenkin itsenäisistä toimijoista, joten toiminta ei voi olla yksinomaan ylhäältä käsin määrättyä. Poliitiikan ja hallinnon tehtävänä on vastata talousosaamisen paranemisen edellytyksistä ja johtaa siihen tähtäävää muutosta. Valtionhallinto tekee talousosaamistyötä aktiivisessa vuoropuhelussa näiden toimijoiden kanssa. Keskeiset toimijat ovat edustettuina strategiaa varten perustettavassa organisaatiossa.

Talousosaamisen strategian toteuttamisen seurannan, valvonnan ja koordinoinnin hallintomallin tulee olla mahdollisimman kevyt, mutta tehokkaasti strategian toteuttamista palveleva. Hallintoon ei saa tuhlata resursseja, vaan ne tulee kohdentaa itse toimintaan. Suomessa voidaan soveltaa osin Ruotsissa käytössä oleva mallia kansliasta (<https://gilladinekonomi.se/om/om-gde/>). Muutaman työntekijän kanslia¹¹ hoitaisi hallinnollisia asioita, suunnittelisi ja koordinoisi käytännön toimintaa sekä huolehtisi verkoston säännöllisistä tapaamisista¹² ja yhteydenpidosta. Strategian toteuttamista valvoisi ja ohjaisi valtioneuvoston nimeämä, Hollannin tapaan poikkiallinen, monialainen ohjausryhmä (Money Wise 2020). Strategiaa toteuttaisivat käytännössä

verkoston¹³ toimijat, jotka tekevät talousosaamisen edistämistyötä asiantuntijoiden avulla. Verkoston toimijoista valitaan strategiakaudeksi toiminnasta päättävä ohjelmaneuvosto, jonka jäseninä voisivat olla esimerkiksi suurimmat pankit, Finanssiala ry, FINE, Talous ja nuoret TAT, Pörssisäätiö, Takuusäätiö, Marttaliitto ry, Diakonissalaitos ja Opetushallitus. Suomen Pankki tai sen rahamuseo voisi johtaa ohjelmaneuvostoa. Toimintaa järjestetään valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Talousosaamisen strategialla tulee olla vahva linkki valtionhallintoon, jossa tuetaan ja ohjataan kansalaisten talousosaamisen kehittämisen pitkän aikavälin tavoitteita. Tällä linkityksellä huolehditaan siitä, että yhteiskunnalliset tai hallintorakenteisiin liittyvät tilanteet ja muutokset tukevat talousosaamisen strategian toimeenpanoa.

Kolmas sektori on keskeinen käytännön toimija kansalaisten suuntaan, mutta se joutuu usein rahoittamaan talousosaamisen edistämistyötä kilpaillulla hankerahoituksella. Rahoituksen projektiluonteisuus asettaa haasteita sekä toiminnan kehittämiseen ja arviointiin että hyvien käytäntöjen juurruttamiseen. Rahoituksen jatkuva hakeminen ja toiminnan hankkeisuus tekevät toiminnasta lyhytjänteistä ja pirstaleista sekä lisäävät epävarmuutta toiminnan jatkuvuudesta, mikä haittaa pitkän tähtäimen toiminnan suunnittelua. Lisäksi kilpailu taloudellisista resursseista voi olla esteenä yhteistyössä tehtävälle kehitys- ja neuvontatyölle. Rahoitus sääntelee järjestöjen toimintaa myös siten, että ne joutuvat hankerahoituksen saatuaan sitoutumaan tietynlaiseen toimintaan määrä-ajaksi eivätkä juurikaan voi muuttaa toimintaansa, vaikka olosuhteet ja tilanteet kansalaisten arjessa muuttuisivat. Kolmannen sektorin toimijoille tulee taata usean ministeriön yhteiseen näkemykseen perustuvaa rahoitusta talousosaamisen edistämiseksi. Myös tutkijaverkoston perustamiseen ja tutkimukseen tarvitaan erillistä rahoitusta.

¹⁰ Talous- ja velkaneuvonnan tehtävänä 817/2017 (713/2000) on antaa yksityishenkilöille tietoja ja neuvontaa talouden ja velkojen hoidosta, avustaa taloudenpidon suunnittelussa, selvittää velallisen talouteen liittyvien ongelmien ratkaisumahdollisuudet ja avustaa velallista tämän selvittäessä mahdollisuuksia tehdä velkojensa kanssa sovinto, avustaa velallista velkajärjestelyyn liittyvän asian hoitamisessa sekä ohjata velallinen hakemaan tarvittaessa oikeudellista apua. Talous- ja velkaneuvontaa on tehty vuodesta 2020 lähtien noin 190 henkilötyövuodella. Neuvonnan resursseja vahvistettiin vuoden 2020 alusta 19 henkilötyövuodella. Lisäresursseilla parannetaan neuvonnan saatavuutta ja oikea-aikaisuutta sekä torjutaan ylivelkaantumista.

¹¹ Kanslian henkilöstössä tulee olla viestintä- ja tiedotusresursseja.

¹² Tapaamisia voidaan järjestää myös erilaisista teemoista rajatulle osallistujajoukolle.

¹³ Verkostolla tarkoitetaan Suomen Pankin talousosaamishankkeeseen perustettua verkostoa, jossa on mukana 84 organisaatiota.

10. Yhteenvedo

Suomeen tehtävän talousosaamisen kansallinen strategia perustuu olennaisille tosiasioille ja analyysille ja osallistaa alan tutkijat ja toimijat. Talousosaamisen strategia on Suomeen räätälöity malli, jossa hyödynnetään OECD/INFE:n ohjeistuksia ja kansainvälisiä esimerkkejä. Tärkeää on ottaa huomioon suomalaisten talousosaamisen lähtötaso, markkinoilla vallitsevat olosuhteet ja yhteiskunnallinen tilanne, joiden puitteissa toimitaan.

Suomen talousosaamisen strategian missiona on saada ihmiset ymmärtämään talousosaamisen merkitys omassa elämässään. Strategian visiona on, että suomalaisten talousosaaminen on maailman parasta vuoteen 2030 mennessä.

Talousosaamisen strategian tavoitteena on parantaa kansalaisten talousosaamista, mikä tuottaa hyvinvointia koko kansantalouteen. Tavoite toteutuu suunnitelmallisella ja tavoitteellisella opetuksella. Siinä otetaan huomioon vallitseva ja muuttuva taloudellinen toimintaympäristö. Strategian avulla koordinoidaan kymmenien yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden työtä, joka on tällä hetkellä Suomessa sirpaleista ja osittain päällekkäistä. Strategian avulla resurssien käyttö tehostuu, hyvät käytännöt leviävät useampien toimijoiden hyödynnettäväksi, eri toimijoiden välinen yhteistyö paranee ja toiminnan vaikuttavuus lisääntyy. Hetki talousosaamisen strategian rakentamiselle on otollinen juuri nyt, sillä keskeiset tahot suhtautuvat hyvin myönteisesti siihen.

Strategian tärkeä osa on konkreettinen toteuttamissuunnitelma, jossa päätetään strategiakauden pituus sekä toimintasuunnitelman rakenne ja sisältö. Toinen strategian toteuttamiseen liittyvä asiakokonaisuus on toiminnan laadun ja puolueettomuuden varmistaminen. Kolmas keskeinen tehtävä on määritellä yhteistyössä toimijaverkoston kanssa alatavoitteet talousosaamisen osa-alueille.

Kansalaisten raha-asioiden valinta- ja päätöksentekotilanteisiin tulee perustaa helposti löydettäviä ja matalan kynnyksen ennakoivia neuvonta- ja tietopalveluita. Ajantasaisen tiedon löydettävyyden ongelman ovat tuoneet esille myös talousosaamisen edistämistyötä tekevät toimijat. Heitä varten tieto toimijoista, toiminnoista, tiedoista ja materiaaleista tulee koota yhteen paikkaan.

Strategian toteutumista tulee seurata ja arvioida. Yksinkertaisinta on keskittyä toiminnan tulosten ja vaikutusten arviointiin, sillä niiden todentaminen on mahdollista ja onnistuu myös lyhyellä tähtäimellä. Tuloksia ja vaikutuksia on mitattava systemaattisesti niin yleisellä kuin yksittäisten kohderyhmien, hankkeiden ja toimenpiteiden tasolla. Talousosaamisen kansallisen strategian toteutukseen tarvitaan mukaan poikkitieteellinen tutkijayhteisö, joka on pätevä toteuttamaan tieteellistä tutkimusta.

Talousosaamisen kansallisella strategialla on yksi omistaja, joka sitoutuu vastaamaan strategian toteuttamisesta ja mahdollistaa talousosaamisen edistämisen. Talousosaamisen strategian johtaminen sopii Suomessa luontevimmin oikeusministeriön hoidettavaksi. Talousosaamisen strategian toteuttamisen seurannan, valvonnan ja koordinoinnin hallintomallin tulee olla mahdollisimman kevyt, mutta tehokkaasti strategian toteuttamista palveleva.

Strategiasta erillisenä kysymyksenä tulee ratkaista toiminnan rahoitus erityisesti kolmannelle sektorille ja tutkimusverkoston perustaminen ja ylläpitäminen.

Talousosaamisen strategian eri osa-alueet liittyvät kiinteästi toisiinsa. Siksi strategiaa tulee tarkastella kokonaisuutena. Eri toimijat toteuttavat strategiaa eri tavoin, ja siinä pitää olla kohtuullisessa määrin jousto- ja liikkumavaraa muuttuvia olosuhteita ja tilanteita varten.

Lähteet

- Atkison, A. & Messy, F. - A. (2012) Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) pilot study. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 15.
- Banco de España (2018) Financial Education Plan 2018–2021. https://www.cnmv.es/DocPortal/Publicaciones/PlanEducacion/PlanEducacion18_21en.pdf.
- Brander, R. (2020) Finansiell folkbildning i Sverige är ett nätverkssamarbete. Ekonomiska samfundets tidskrift 1/2020, 40–44. <https://www.ekonomiskasamfundet.fi/wp-content/uploads/2020/05/EST-1-20-artikel5.pdf>.
- Braunstein, S. & Welch, C. (2002) Financial literacy: An overview of practice, research, and policy. Federal Reserve Bulletin. November 2002.
- Commission of Financial Capability (2020) About National Strategy. <https://cfc.govt.nz/about/national-strategy/>.
- Danske Bank (2019) Millainen on suomalaisten nuorten talousosaaminen? Vanhempien ja nuorten näkemykset eroavat. <https://danskebank.fi/sinulle/artikkelit/2019/03/millainen-on-suomalaisten-nuorten-talousoosaaminen>.
- European Commission (2020) Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Capital Markets Union for people and businesses-new action plan. Brussels, 24.9.2020 COM(2020) 590 final. https://ec.europa.eu/finance/docs/law/200924-capital-markets-union-action-plan_en.pdf.
- European Union (2020) A new Vision for Europe's capital markets – Final Report of the High Level Forum on the Capital Markets Union. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/growth_and_investment/documents/200610-cmu-high-level-forum-final-report_en.pdf.
- Grifoni, A. & Messy, F. (2012) Current Status of National Strategies for Financial Education: A Comparative Analysis and Relevant Practices. OECD Working papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 16, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9bcwct7xmn-en>.
- Kaiser, T., Lusardi, A., Menkhoff, L. & Urba, C. J. (2020) Financial Education Affects Financial Knowledge and Downstream Behaviors. NBER Working Paper Series. Working Paper 27057. <http://www.nber.org/papers/w27057>.
- Kalmi, P. (2012) Taloudellinen lukutaito taloustieteen peruskurssin tavoitteena. Kansantaloudellinen aikakauskirja 108, 306–321.
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O. - P. (2016) Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. Kansantaloudellinen aikakauskirja 112, 6–18.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. (2011) Financial Literacy around the World: An Overview. Journal of Pension Economics and Finance 10, 497–508.
- Mason, C. & Wilson, R. (2000) Conceptualising financial literacy. Occasional Paper 2000: 7. Loughborough University, Business School.
- Money and Pensions Service (2020) The UK Strategy for Financial Wellbeing 2020–2030. <https://financialcapability.gov.au/files/uk-strategy-for-financial-wellbeing-2020-to-2030.pdf>.
- Money Wise (2020) About the Money Wise Platform. <https://www.wijzeringeldzaken.nl/english/>.
- OECD (2015) National Strategies for Financial Education. OECD/INFE Policy Handbook. <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/National-Strategies-Financial-Education-Policy-Handbook.pdf>.
- OECD (2016) OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies. OECD, Paris. www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf.
- OECD (2017) G20/OECD INFE Report on ensuring financial education and consumer protection for all in the digital age. <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-Report-Financial-Education-Consumer-Protection-Digital-Age.pdf>.
- OECD (2020a) Recommendation of the Council on Financial Literacy. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.
- OECD (2020b) PISA 2018 Results: Are Students Smart about Money? Volume IV. Pariisi: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/48ebd1ba-en>.
- OECD International Network on Financial Education (2020) Draft Recommendation of the OECD Council on Financial Literacy. <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/Recommendation-on-FL-and-FE.pdf>.
- OP (2019) Rahapuhetta: OP:n yhteistyössä Marttaliiton ja Takuusäätiön kanssa toteuttama tutkimus suomalaisten suhtautumisesta oman talouden hallintaan. <https://www.op.fi/documents/20556/31515214/Rahapuhetta+-tutkimus/bef9bab2-734c-f1a3-87cf-80224937685d>.
- Raijas, A. (2020) Kartoitus talousosaamisen edistämistoiminnasta Suomessa vuonna 2020. Suomen Pankki. Yleistajuiset selvitykset A: 121. <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/17556/A121-Anu-Raijas.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Raijas, A. & Brander, R. (2020) Kansainvälisiä esimerkkejä talousosaamisen edistämisen strategiatyöstä Suomen Pankki. Yleistajuiset selvitykset A: 120. <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/17512/A120-Anu-Raijas-ja-Richard-Brander.pdf?sequence=1>.
- Raijas, A., Kalmi, P., Ranta, M. & Ruuskanen, O. - P. (2020) Suomalaisten talousosaaminen – Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella. Suomen Pankki. Yleistajuiset selvitykset A: 119. <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/16991/A119.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.



[Twitter: @SuomenPankki](#)
[Instagram: SuomenPankki](#)
[Facebook: SuomenPankki](#)
[LinkedIn: Bank of Finland](#)
www.suomenpankki.fi

ISBN 978-952-323-359-1
ISSN 1798-1069

Helsinki 2021